

LOKALE PARTIJEN, EEN ANDERE POLITIEK

Een onderzoek naar de lokale partijen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1998

W. Derksen

1. Inleiding

Lokale partijen zijn geen nieuw fenomeen. In het zuiden en oosten van het land vertegenwoordigen ze zelfs een traditionele wijze van politiek bedrijven, die later door de 'modernere' landelijke partijen gedeeltelijk is verdrongen. Elders (in de randstad en met name in de randgemeenten van de grote steden) lijken lokale politieke partijen daarentegen soms 'modernere' dan de landelijke partijen te zijn. Ze vormen zelfs een duidelijk alternatief voor partijen die steeds meer steunen op een kleine achterban en het electoraal vooral moeten hebben van de steun uit het 'Haagse'.

Hoe nieuw of gedateerd ook, onze kennis over lokale partijen is nog steeds vrij marginaal. Er is voor verschillende jaren een analyse verricht van de gemeenteraadsverkiezingen, met name gericht op het resultaat van de lokale partijen.¹ Er zijn enkele casestudies van lokale partijen verschenen², er is een enquête gehouden onder lokale partijleiders,³ en ten slotte is in het kader van de *Trendstudie Binnenlands Bestuur* een enquête gehouden onder alle raadsleden van lokale partijen.⁴ Al met al: we weten nog steeds erg weinig van het fenomeen.

Twee factoren lijken deze achterstand te verklaren. Ten eerste kwamen lokale partijen van oudsher vooral in bepaalde regio's van het land voor en waren daarmee eerder een regionaal dan een landelijk verschijnsel. Bovendien werden ze lange tijd vooral als een achterhaald fenomeen beschouwd. In Limburg en Noord-Brabant kenden de gemeenten immers vooral lokale partijen, omdat in de tijd van de verzuiling de KVP zo alom vertegenwoordigd was dat er in veel gemeenten van een éénpartijstaat sprake zou zijn geweest indien de KVP de politiek ter plaatse niet had overgelaten aan lokale partijen. Dit gebeurde met name in de kleinere gemeenten. Later, met de

ontzuiling van Nederland, gingen ook andere landelijke partijen zich met de politiek in deze gemeenten inlaten.

Ten tweede passen lokale partijen niet in het beeld van politiek dat in Nederland gangbaar is, en zeker na de jaren zestig gangbaar werd. Bij politiek moet het gaan om politieke meningsverschillen, ja zelfs, om ideologische verschillen, aldus is lange tijd de gangbare mening geweest. In dat kader zijn lokale partijen niet of moeilijk te plaatsen en er wordt dan ook gemakkelijk in negatieve termen over lokale partijen gesproken. Het is echter de vraag of het denken over lokale partijen tot dit ene referentiekader moet worden beperkt.

Er zijn in ieder geval goede redenen om onze kennis van lokale partijen te verdiepen. Daarbij springen twee vragen in het oog: het verschil tussen lokale en landelijke partijen en het verschil tussen lokale partijen onderling. Is 'lokale partij' niet meer dan een verzamelnaam, of staat 'lokale partij' voor een andere politiek (dan we van de landelijke partijen gewend zijn)? Als 'lokale partij' slechts een verzamelnaam is, is het zinvol om te komen tot een nadere typologie van lokale partijen. Verschillende typologieën zijn reeds in omloop, maar tot op heden zijn deze nauwelijks empirisch getoetst. De eerste serieuze toets van K. Kas leverde geen typologie van lokale partijen op.⁵ Ze concludeerde dat vertegenwoordigers (raadsleden) van lokale partijen vooral veel op elkaar leken. Overigens vergeleek ze eerder raadsleden van lokale partijen dan die partijen zelf.

Op beide bovengenoemde vragen zal ik in het onderstaande nader ingaan. Ik baseer me op onderzoek dat in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is verricht door de Thorbeckeleerstoel van de Universiteit Leiden. Het onderzoek omvatte drie delen.

- De uitslagen van de verkiezingen voor de gemeenteraden van 4 maart 1998 zijn nader geanalyseerd.
- In de gemeenten Boxmeer, Druten, Langendijk, Meppel, Rijswijk en Zeewolde zijn enkele casestudies verricht om de uitslagen nader te kunnen duiden.
- In het voorjaar van 1999 is een schriftelijke enquête gehouden onder alle raadsleden van lokale politieke partijen in Nederland. In totaal zijn 2.056 enquêtes verstuurd. De respons was relatief klein: 38,6%.⁶ Wel was van 441 partijen minimaal één raadslid in het onderzoek betrokken (respons: 61,1%; totaal aantal benaderde partijen: 722).⁷

2. Lokale partijen: definitie

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft reeds lang een probleem met de rubricering van alle partijen die niet meteen landelijk herkenbaar zijn. Het verklaart mede het feit dat over de winst en het verlies van lokale partijen soms verschillende cijfers de ronde doen. Deze verwarring wordt vaak nog versterkt door het gegeven dat de verkiezingen in sommige gemeenten worden vervroegd dan wel uitgesteld vanwege een ophanden zijnde gemeentelijke herindeling. Zo werden op 4 maart 1998 verkiezingen gehouden in slechts 485 gemeenten.

Dat het CBS moeite heeft met de rubricering van 'andere dan landelijke' partijen is op zich begrijpelijk, aangezien op basis van een naam niet meteen de aard van een partij kan worden vastgesteld. Het lijkt me dat een partij pas een 'lokale partij' is als zij slechts in één gemeente aan de verkiezingen deelneemt. Dit betekent dat partijen als de Fryske Nationale Partij (FNP) die binnen Friesland in verschillende gemeenten aan de verkiezingen meedoet, niet aan het criterium van een lokale partij voldoen (hoezeer zij qua karakter daarop wellicht ook lijken). Daarnaast mag men van een lokale partij eisen dat zij geen formele binding heeft met een landelijke partij. Het komt immers voor dat landelijke partijen onder lokale vlag (dus met een lokale naam) aan de verkiezingen meedoen.

Deze 'landelijk-lokale partijen' laten zich niet altijd eenvoudig onderscheiden van lokale partijen, omdat de aard van de binding met de landelijke partij erg divers kan zijn. Het komt voor dat zoveel PvdA-leden samen een in lokale partij optrekken, dat de PvdA ter plaatse niet meer aan de verkiezingen meedoet. Ook gaan de PvdA en D66 wel eens samen onder een lokale naam de gemeenteraadsverkiezingen in. Ik ga in deze beschouwing pas uit van een landelijk-lokale partij als er een formele band bestaat met een landelijke partij. Een landelijk-lokale partij heeft bovendien een lokaal kenmerk: er is een specifieke lokale naam. Zo vormen combinaties van GPV, RPF en SGP bij lokale verkiezingen een aparte categorie: de combinatie van landelijke partijen.

Volgens dit onderscheid onderken ik bij gemeenteraadsverkiezingen vier soorten partijen:

1. landelijke partijen,
2. combinaties van landelijke partijen,
3. landelijk-lokale partijen (partijen met een lokaal kenmerk en een formele binding met een landelijke partij) en
4. lokale partijen.

De eerste twee categorieën betreffen landelijke partijen. Voor de afbakening van lokale partijen is met name de derde categorie van belang. Overigens is deze categorie weinig omvangrijk. Op 1 mei 1998 (na de verkiezingen van maart 1998) waren 738 lokale partijen in de Nederlandse gemeenten vertegenwoordigd. Op dezelfde peildatum kende Nederland 49 landelijk-lokale partijen die in 48 gemeenteraden waren vertegenwoordigd. Het gemiddelde percentage per gemeente voor de landelijk-lokale partijen bedroeg 1,6%, hetgeen ook al aangeeft hoe marginaal het verschijnsel van de landelijk-lokale partij is. Het hoogste scoren deze partijen in gemeenten tussen 10.000 en 20.000 (2,0%), in de kleinste gemeenten komen ze niet voor en in de grotere gemeenten scoren ze ongeveer 0,5%. De landelijk-lokale partijen hebben per gemeente gemiddeld 0,26 zetels in de raad. Het maximum is zeven zetels.

De landelijk-lokale partijen zijn naar achtergrond redelijk gelijkmatig verdeeld. De grootste categorieën vormen de partijen die zowel een formele binding hebben met PvdA als met GroenLinks (negen). Acht partijen hebben een formele binding met de VVD, zeven met D66 en zeven met GroenLinks en zes met de PvdA.

Het komt dus maar zelden voor dat landelijke partijen onder lokale vlag aan de gemeenteraadsverkiezingen meedoen. Enerzijds is dat niet verrassend (waarom zou men niet voor zijn eigen partij uitkomen?). Anderzijds is na de verkiezingen van 1994 in verschillende landelijke partijen gediscussieerd over de vraag of het lokale profiel van de eigen partij niet zou moeten versterkt door onder een lokale naam aan de gemeenteraadsverkiezingen deel te nemen. Deze laatste discussie is blijkbaar meestal in het voordeel van de landelijke naam beslist.

3. Het voorkomen van lokale partijen

Op 1 mei 1998 waren, zoals gemeld, 738 lokale partijen in de Nederlandse gemeenten vertegenwoordigd. Het zeteltal van de lokale partijen varieerde in de gemeenteraden van één naar veertien (zie tabel 1). De grootste fractie kende de gemeenteraad van Hilversum: Leefbaar Hilversum met veertien zetels. In totaal ging het om 2.164 zetels. Het hoogste stemmenpercentage heeft de Fractie Franssen in de gemeente Gulpen met 56,0%.

Tabel 1. Raadszetels lokale partijen in 1998

Aantal zetels	Aantal partijen
1	137
2	194
3	164
4	123
5	52
6	24
7	11
8	10
9	5
11	1
12	2
14	1

Uitgaande van de gemeente als eenheid van analyse zien we dat in 126 (van de in totaal 548) gemeenten geen lokale partijen in de gemeenteraad zijn vertegenwoordigd. In één gemeente, de Brabantse gemeente Boxmeer, zijn acht lokale partijen vertegenwoordigd (zie tabel 2).

Tabel 2. Vertegenwoordiging van lokale partijen in gemeenten in 1998

Aantal lokale partijen	Aantal gemeenten
0	126
1	241
2	104
3	45
4	21
5	6
6	4
8	1

Het is zinvol om hier verder een onderscheid te maken naar gemeentegrootte en naar provincie. In kleine gemeenten zijn niet meer lokale partijen in de gemeenteraad vertegenwoordigd dan in grotere gemeenten. Gemeenten kleiner dan 5.000 inwoners kennen gemiddeld 1,16 lokale partij in de raad, gemeenten groter dan 100.000 inwoners daarentegen 1,44. Dit hangt vanzelfsprekend samen met de samenhang tussen de grootte van de gemeente en de omvang van de gemeenteraad. Naarmate een gemeente groter is, telt zij meer raadszetels. Want in werkelijkheid is het stemmental van lokale partijen geringer naarmate de gemeente groter is (zie tabel 3).

Tabel 3. Gemiddeld stemmental lokale partijen per gemeente naar inwonertal in 1998

Inwonertal	Gemiddeld stemmental per gemeente
< 5.000	33,0%
5.000 – 10.000	25,6%
10.000 – 20.000	23,1%
20.000 – 50.000	20,1%
50.000 – 100.000	16,4%
> 100.000	10,0%
Gemiddeld	22,4%

We kunnen dit beeld verfijnen door een relatie te leggen tussen communalisme en de grootte van de gemeente. Communalisme verwijst naar de *overall* sterkte van lokale partijen in gemeenten (zie tabel 4).

Tabel 4. Mate van communalisme van gemeenten naar inwonertal in 1998

Sterkte lokale partijen	< 5.000	5.000-10.000	10.000-20.000	20.000-50.000	50.000-100.000	> 100.000
Geen lokale partij in raad	6 (24,0%)	32 (28,3%)	45 (24,1%)	36 (21,8%)	3 (9,1%)	4 (16,0%)
< 10%	0 (0)	0 (0)	7 (3,7%)	13 (7,9%)	10 (30,3%)	9 (36,0%)
10-20%	3 (12,0%)	11 (9,7%)	36 (19,3%)	40 (24,2%)	10 (30,3%)	10 (40%)
20-30%	3 (12,0%)	27 (23,9%)	39 (20,9%)	28 (17,0%)	4 (12,1%)	1 (4,0%)
30-40%	6 (24,0%)	20 (17,7%)	24 (12,8%)	22 (13,3%)	4 (12,1%)	1 (4,0%)
40-50%	1 (4,0%)	7 (6,2%)	19 (10,2)	13 (7,9%)	2 (6,1%)	0 (0)
> 50%	6 (24,0%)	16 (14,2%)	17 (9,1%)	13 (7,9%)	0 (0)	0 (0)

Over geheel Nederland kennen 9,5% van de gemeenten een absolute meerderheid van lokale partijen. In drie gemeenten zijn geen andere dan lokale partijen in de gemeenteraad vertegenwoordigd.

Verschillen in stemmental vertalen zich in een andere zetelverdeling. Gemiddeld hebben lokale partijen in de Nederlandse gemeenten 3,9 raadszetels. In gemeenten kleiner dan 5.000 inwoners gaat het om 3,5 zetels, in gemeenten groter dan 100.000 inwoners om 3,8. De

meeste raadszetels (in absolute termen!) hebben lokale partijen in gemeenten tussen 50.000 en 100.000 inwoners (5,4).

Het aantal lokale partijen per gemeente verschilt (nog steeds) sterk naar provincie. Het aantal in de gemeenteraad vertegenwoordigde lokale partijen is in Limburg (2,2) en Noord-Brabant (2,9) het grootst (tegen gemiddeld: 1,3). De randstad scoort laag, evenals het noorden van het land. Groningen telt gemiddeld nog niet één lokale partij per gemeente (0,6). Deze verschillen hangen sterk samen met de verschillen in stemmenpercentages van lokale partijen. In Limburg en Noord-Brabant behalen de lokale partijen gemiddeld per gemeente meer dan 40% van de stemmen, in Groningen niet meer dan een kleine 8% (zie tabel 5).

Tabel 5. Aantal stemmen lokale partijen gemiddeld per gemeente naar provincie (1998)

Provincie	Gemiddelde
Drenthe	21,3%
Flevoland	15,7%
Friesland	17,9%
Gelderland	20,3%
Groningen	7,7%
Limburg	40,7%
Noord-Brabant	43,8%
Noord-Holland	18,8%
Overijssel	15,7%
Utrecht	13,6%
Zeeland	17,5%
Zuid-Holland	13,9%
Nederland	22,4%

4. Winst en verlies in 1998

Voor het analyseren van winst en verlies in 1998 is het nodig om de uitslagen van 1994 te bestuderen. We hebben ons daarbij beperkt tot de gemeenten die op 4 maart 1998 gemeenteraadsverkiezingen hebben uitgeschreven. Een vergelijking met de andere, herintedelen of heringedeelde, gemeenten was hier minder interessant. In totaal ging het om 765 lokale partijen, waarvan er 231 niet meededen aan de verkiezingen van 1994: of de partij bestond nog niet, of de gemeente bestond nog niet. Van deze 765 lokale partijen zijn inmiddels 27 partijen uit de gemeenteraden verdwenen.

Tabel 6. Ontwikkeling van communalisme tussen 1994 en 1998

Lokale partijen	1998 geen	1998 <10%	1998 10-20%	1998 20-30%	1998 30-40%	1998 40-50%	1998 > 50%
1994 geen	118	9	9	4	4	1	-
1994 < 10%	1	18	13	1	-	-	-
1994 10-20%	-	10	58	17	1	1	-
1994 20-30%	-	1	18	41	17	5	-
1994 30-40%	-	-	1	26	28	4	1
1994 40-50%	-	-	1	3	13	14	5
1994 > 50%	1	-	-	-	1	6	34

Voor de *zittende* lokale partijen waren de verkiezingen van 1998 niet zo succesvol. Gemiddeld verloren zij per gemeente 1,8%. Dit staat gelijk met een verlies van 0,3 zetel. De gezamenlijke lokale partijen wonnen daarentegen gemiddeld per gemeente 0,2% van de stemmen. (Indien we zouden kijken naar de winst van de lokale partijen op landelijke basis – door alle stemmen voor lokale partijen bij elkaar op te tellen – komen we op een grotere winst uit omdat, zoals we nog zullen zien, lokale partijen in grotere gemeenten groter zijn geworden en in kleinere gemeenten kleiner.) Het verlies van de zittende lokale partijen is derhalve gecompenseerd door de winst van nieuwe lokale partijen.

Het blijkt dat de gezamenlijke lokale partijen vooral sterker zijn geworden in de grote steden (+2,0%) en in de gemeenten grenzend aan de grote steden (+1,3%). Elders leden ze in 1998 een verlies van 0,3%. Met name in de kleinste gemeenten zijn lokale partijen achteruitgegaan (-1,8%). Daarmee gaven de verkiezingen van 1998 een verdere verspreiding van lokale partijen over de verschillende gemeentegroottes te zien. In plaats van een fenomeen dat langzaam wegsterft in een bepaald type gemeenten, worden lokale partijen als het ware ‘gewoner’. Dit blijkt ook uit tabel 6, waarin de ontwikkeling van het communalisme tussen 1994 en in 1998 wordt weergegeven.

Deze trend naar ‘normalisering’ doet zich ook regionaal kennen. Tabel 7 geeft aan in welke provincies lokale partijen gezamenlijk hebben gewonnen en waar ze hebben verloren. Noord-Brabant is

daar afwijkend: aan een reeds hoog percentage lokale partijen wordt nog een kleine winst toegevoegd. Limburg doet daarentegen wel mee aan de ‘normalisering’: deze provincie ontwikkelt zich (langzaam) in de richting van het landelijke gemiddelde. Hetzelfde geldt voor de gemeenten in Utrecht en Zuid-Holland.

Tabel 7. Gezamenlijke winst en gezamenlijk verlies van lokale partijen naar provincie bij verkiezingen van 1998 (ten opzichte van 1994)

Provincie	Winst/verlies
Drenthe	+ 5,8% (n=1)
Flevoland	+ 7,8%
Friesland	- 0,0%
Gelderland	- 0,3%
Groningen	+ 1,2%
Limburg	- 2,4%
Noord-Brabant	+ 0,9%
Noord-Holland	- 0,9%
Overijssel	- 0,7%
Utrecht	+ 2,0%
Zeeland	+ 1,0%
Zuid-Holland	+ 1,6%
Nederland	+ 0,2%

5. Lokale partijen en hun raadsleden: enige kenmerken

leden en organisatie

Ongeveer de helft van de lokale politieke partijen heeft minder dan vijftig leden. Lokale partijen met meer dan honderd leden zijn tamelijk zeldzaam. Het aantal actieve leden is vanzelfsprekend geringer, hoewel het relatief groter lijkt dan bij landelijke partijen. Niettemin beschikt ruim 60% van de lokale partijen over niet meer dan twintig actieve leden. De grootste categorie leden is tussen de 40 en 50 jaar. Leden onder de 30 jaar maken maar een zeer klein deel uit van het ledenbestand. In dat opzicht vormen lokale partijen geen nieuw perspectief voor de politiek.

Het aantal ledenvergaderingen dat wordt uitgeschreven, verschilt sterk. De meeste lokale partijen (56%) beperken zich tot één of twee ledenvergaderingen per jaar. Eén op de tien partijen vergadert maandelijks met de leden. Eén partij meldt zelfs dat dit wekelijks gebeurt. Het aantal aanwezige leden op de ledenvergaderingen beperkt zich bij de helft van de partijen tot niet meer dan twintig. Ook in andere

organisatorische opzichten zijn lokale partijen veelal echte partijen, die veel gelijken op de lokale afdeling van een landelijke partij.⁸

oprichting

Veel lokale partijen hebben een lange historie. Van de lokale partijen die na de raadsverkiezingen van 1998 in gemeenteraden waren vertegenwoordigd, is 8% opgericht vóór 1960 en in totaal 38% vóór 1980. Eveneens 38% is recentelijk opgericht (na 1990). De jongere partijen komen meer in grote gemeenten voor. De redenen voor de oprichting van de lokale partijen liggen vooral in een algemene onvrede over het functioneren van de gemeente (zie tabel 8).

Tabel 8. Redenen voor de oprichting van lokale partijen

	Grote rol (%)	Grootste rol (%)
Onvrede over het gemeentelijk beleid in het algemeen	59,6	22,5
Onvrede over het functioneren van de lokale democratie	57,9	17,3
Opkomen voor de belangen van bepaald dorp of wijk	36,5	13,7
Belangstelling om mee te doen aan de lokale politiek	63,5	11,1
Conflict binnen een bestaande politieke partij	20,6	11,0
Opkomen voor de belangen van een specifieke groep burgers	32,1	8,8
Politieke overtuiging, die bij andere politieke partijen onvoldoende aan bod kwam	34,6	5,5
Bezorgdheid over het lot van de gemeente in het politieke krachtenspel	40,0	5,3
Het voeren van actie voor een concreet onderwerp/probleem	25,5	4,4
Gemeenschappelijke levensovertuiging	7,9	0,5

Op basis van deze momentopname in 1999 is het niet toegestaan om conclusies te trekken over ontwikkelingen in de tijd. Laten we stellen dat het onderzoeksmateriaal steun geeft aan de volgende hypothesen:

- Onvrede met het gemeentelijk beleid is met name in de laatste decennia een belangrijke reden voor oprichting van een lokale partij (waarbij het relatieve ‘hoogtepunt’ ligt bij de periode 1980-1990).
- De factor ‘politieke overtuiging’ speelde bij de oprichting vooral voor 1980 een belangrijke rol.

- De factor ‘gemeenschappelijke levensovertuiging’ wordt bij de oprichting steeds minder belangrijk.

doelstellingen

Wat zijn de belangrijkste doelstellingen van lokale partijen? In tabel 9 wordt aangegeven hoeveel respondenten de betreffende doelstelling ‘zeer belangrijk’ vinden (op een schaal van ‘zeer belangrijk’, via ‘belangrijk’ en ‘nauwelijks belangrijk’ naar ‘niet belangrijk’).

Tabel 9. Doelstellingen van lokale partijen

Ervoor zorgen dat de gemeente goed wordt bestuurd	88,4
Het dichten van de kloof tussen burger en politiek	78,0
Het verbeteren van de inspraak van burgers	62,2
Het behouden van de identiteit van de eigen gemeente	56,9
Het verdedigen van de belangen van de gemeente tegenover provincie en Rijk	53,7
Het opkomen voor de zwakkeren in de samenleving	52,7
Ervoor zorgen dat alle burgers zich optimaal kunnen ontplooiën	38,7
Het verbeteren van het milieu	25,2
Verzet tegen een bepaald (gemeentelijk) plan	21,3
Opkomen voor de belangen van een bepaald dorp of wijk	12,9
Opkomen voor een specifieke groep binnen de gemeente	10,4

de laatste verkiezingen

De indruk dat lokale partijen ‘one-issue-bewegingen’ zijn dan wel sterk zijn gekoppeld aan de persoon van de lijsttrekker, wordt niet gedeeld door hun vertegenwoordigers. Zij stellen zelf bij de laatste verkiezingen de meeste aandacht te hebben geven aan het ‘eigen programma in het algemeen’ (85% vond dat belangrijk) en veel minder aan de lijsttrekker (42% vond die belangrijk), de belangen van een specifiek dorp of wijk (15%), of het verzet tegen een bepaald gemeentelijk plan (7%). Bovendien blijkt dat de kandidaten voor de lijst vooral op basis van politieke en bestuurlijke vaardigheden zijn uitverkoren (68% belangrijk), terwijl bekendheid onder de bevolking

duidelijker lager scoorde (44%). In de perceptie van de lokale partijen stemmen burgers ook vooral op hen vanwege hun programma en hun visie op de lokale democratie (zie tabel 10). Het beeld dat we hier te maken hebben met louter populistische partijen, zoals dat wel eens in de media naar voren wordt gebracht, moet nadrukkelijk worden genuanceerd.

Tabel 10. Wat zijn de redenen voor burgers om op uw partij te stemmen?

	Belangrijk	Belangrijk noch onbelangrijk	Onbelangrijk
Vanwege onze politieke visie in het algemeen	62,5	30,9	6,6
Vanwege onze denkbeelden over lokale democratie	62,8	33,2	4,1
Omdat de kiezer ons persoonlijk kent	59,7	34,0	6,2
Omdat juist wij ons speciaal inzetten voor onze gemeente	47,6	44,2	8,2
Vanwege de specifieke groep mensen voor wie wij opkomen	25,7	41,0	33,2
Omdat de kiezers deel uitmaken van de wijk of buurt waar wij ons voor inzetten	18,2	44,4	37,3
Vanwege ons verzet tegen bepaalde gemeentelijke plannen	16,9	31,0	52,1
Omdat het gemeentebestuur een slecht beleid heeft gevoerd	15,0	26,0	59,0
Omdat de kiezer een afkeer heeft van de landelijke partijen	15,0	42,8	42,2

de raadsleden

Raadsleden van lokale partijen hebben geen overwegend traditionele binding met hun gemeente. De helft van de raadsleden van lokale partijen is niet geboren en getogen in de eigen gemeente. Bijna 70% van hen is overdag voor werk elders. Lokale partijen lijken wat dat betreft eerder betrokkenheid bij de eigen (lokale) leefomgeving te belichamen (in een wereld die in veel opzichten snel internationaliseert), dan dat zij model staan voor een lange traditie in de eigen woonplaats.

In veel opzichten lijkt het raadslid van de lokale partij op zijn collega's van de landelijke partijen. Als het gaat om interesse voor beleidsterreinen, onderscheiden zij zich niet van de overige raadsleden. Ook in hun politieke standpunten over tal van beleidsterreinen wijkt het gemiddelde raadslid van een lokale partij niet af van het gemiddelde raadslid van een landelijke partij. Binnen de fractie bestaat bovendien een vrije grote eenstemmigheid over tal van onderwerpen. Er is één belangrijke uitzondering: de migrantenproblematiek. Misschien is het ook wel één van de weinig onderwerpen op lokaal niveau dat echt gevoelig is voor ideologische verschillen. Veel andere ideologische onderscheidingen komen in veel gemeenten niet aan de oppervlakte.

Zo vinden de raadsleden elkaar vooral in een pleidooi voor een 'andere politiek', voor een grotere openheid tegenover burgers, voor het verbeteren van klachtenprocedures, het instellen van lokale ombudsmannen, voor interactief bestuur. Of anders gezegd: in een pleidooi voor het dichten van de befaamde 'kloof'. Een eigen programma is in dat verband eerder een nadeel. Daar ontstaat het gevaar van populisme.

Tabel 11. Kiesgedrag Tweede-Kamerverkiezingen, 6 mei 1998

	N	%	Verkiezingsuitslag	Vershil
PvdA	132	17,6	29,0	-11,4
VVD	211	28,1	24,7	+3,4
CDA	163	21,7	18,4	+3,3
D66	88	11,7	9,0	+2,7
GroenLinks	88	11,7	7,3	+4,4
GPV/SGP/RPF	14	1,9	5,1	-3,2
SP	34	4,5	3,5	+1,0
Overige	17	2,3	3,0	-0,7
Niet gestemd	3	0,4		
Totaal	750	100,0	100,0	

In veel opzichten lijken lokale partijen dus een aardige doorsnee van landelijke partijen te vormen. Indien hun vertegenwoordigers wordt gevraagd op welke ze hebben gestemd bij de Tweede-Kamerverkiezingen van mei 1998, blijkt wel één opvallend verschil. De PvdA is als enige partij duidelijk ondervertegenwoordigd onder de raadsleden van lokale partijen, met name GroenLinks is daarentegen oververtegenwoordigd (zie tabel 11).

De raadsleden van lokale partijen onderscheiden zich dus vooral in houding en nauwelijks in opinie. Zij zien zichzelf nadrukkelijk als belangenbehartigers van de burgers, terwijl de andere partijen veel

meer gericht zijn op het realiseren van het eigen programma. Ze zijn intermediair in een bestuur dat eigenlijk zoveel mogelijk op directe democratie zou moeten zijn gestoeld. De landelijke partijen zijn voor vier jaar gekozen op een programma, en beschouwen het eindeloos meepraten van burgers veel eerder als een last.

Uit de *Trendstudie Binnenlands Bestuur* bleek al eerder dat de kwaliteiten van raadsleden van lokale partijen lager worden ingeschat dan die van hun collegae van landelijke partijen. Daarbij doet zich overigens wel een vertekening voor: de landelijke partijen zijn verre in de meerderheid en hun criteria zijn dus doorslaggevend voor de gepercipieerde kwaliteit van lokale partijen. Overigens geven lokale partijen zelf ook aan niet altijd aan die eisen te kunnen voldoen. Als het gaat om weteskennis, bestuurlijke vaardigheden, politieke strategie (binnen het stadhuis!) scoren lokale partijen niet hoog. Maar als het gaat om het onderhouden van contacten met burgers, scoren ze des te beter. Dit alles neemt niet weg dat de helft van de lokale partijen in het college van burgemeester en wethouders vertegenwoordigd is (vanzelfsprekend vaker in kleinere dan in grotere gemeenten; en vanzelfsprekend maken oudere lokale partijen daarop meer kans dan partijen die nog maar een korte historie hebben).

6. Typologie van lokale partijen

In de inleiding werden twee vragen centraal gesteld: het verschil tussen landelijke en lokale partijen (waarover reeds enkele conclusies zijn geformuleerd) en het onderscheid tussen lokale partijen onderling. De enquête onder lokale partijen in 1999 was met name op die laatste vraag gericht: is er een typologie van lokale partijen te ontwikkelen?

Het antwoord kan kort en duidelijk zijn: dat is niet gelukt. Aangezien alle mogelijke analysetechnieken zijn uitgeprobeerd, is deze conclusie niet alleen teleurstellend. We mogen immers ook concluderen dat lokale partijen veel meer op elkaar lijken dan vaak wordt verondersteld. Lokale partijen hebben blijkbaar veel gemeen.

Het zoeken naar een typologie spitste zich toe op twee clusters van variabelen: de belangrijkste redenen voor de oprichting van de partijen, en de belangrijkste politieke doelstellingen. Deze variabelen zijn reeds eerder beschreven (zie tabel 8 en 9). Met name bij de politieke doelstellingen bleek reeds de grote convergentie. Hetzelfde gold in mindere mate voor de redenen voor de oprichting van de betreffende partij.

De meest vruchtbare analyse begon met een factoranalyse van de doelstellingsvariabelen en de oprichtingsvariabelen. Ten aanzien

van de oprichtingsvariabelen konden vier factoren worden onderscheiden, die tevens inhoudelijk waren te duiden (Eigenvalue heeft een waarde van 1,0 of hoger). Het blijkt dat 57% van de totale variantie door deze vier factoren wordt verklaard.

Het gaat om de volgende vier factoren:

- 1) Op de eerste factor laden variabelen die een uiting van onvrede laten zien met het gemeentelijk beleid in het algemeen en met het functioneren van de lokale democratie. Deze factor wordt verder als *onvrede* betiteld.
- 2) Op de tweede factor laden variabelen die te maken hebben met het voeren van actie en het opkomen voor de belangen van een dorp of wijk of van een bepaalde groep. Deze factor wordt als *actie* betiteld.
- 3) Op de derde factor laden variabelen die te maken hebben met een bepaalde politieke overtuiging. Deze factor wordt als *ideologie* betiteld.
- 4) Op de vierde factor laden variabelen die te maken hebben met zorg om behoud van de eigen gemeente (bijvoorbeeld in geval van gemeentelijke herindeling) en met belangstelling voor de lokale politiek in het algemeen. Deze factor wordt als *idealisme* betiteld.

Op dezelfde wijze zijn de doelstellingsvariabelen geanalyseerd. Ook hier waren inhoudelijke en cijfermatige redenen om vier factoren te onderscheiden. De totaal verklaarde variantie is bijna 57%:

- 1) Op de eerste factor laden een aantal variabelen die, volgens de theorie van de Amerikaanse politicoloog R. Inglehart, zouden kunnen worden gerekend tot de postmaterialistische doelstellingen: opkomen voor zwakkeren in de samenleving, aandacht voor het milieu en ontplooiing van burgers. Deze factor wordt *post-materialisme* genoemd.
- 2) Op de tweede factor laden variabelen die te maken hebben met het opkomen voor bepaalde inwoners van de gemeente: een bepaalde wijk of een bepaald dorp binnen de gemeente of een bepaalde bevolkingsgroep. Deze factor wordt *belangen* genoemd.
- 3) Er zijn drie variabelen die laden op de derde factor: het dichten van de kloof tussen burger en politiek, het verbeteren van inspraak van burgers en het verzet tegen een bepaald gemeentelijk plan. Deze variabelen hebben allen een element van 'het gemeentebestuur moet beter luisteren naar de burger en dichter bij de burger staan'. Deze factor betitelen we om die reden als *kloof*.

- 4) De laatste factor lijkt vooral te duiden op het behouden van de gemeente zoals hij is: het verdedigen van de belangen van de gemeente, het behouden van de identiteit van de gemeente. Daarnaast laadt ook de variabele van goed bestuur op deze factor. Deze factor noemen we om die reden *lokale nostalgie*.

Het bleek mogelijk om op basis van de oprichtingsfactoren te komen tot een viertal typen lokale partijen. Het nadeel van deze typologie was echter dat de restcategorie erg omvangrijk was. Ook ten aanzien van de oprichting bleken de motieven van de verschillende partijen elkaar te veel te overlappen om tot een zinnige typologie te komen. Wel zijn op basis van deze analyse interessante nieuwe variabelen te ontwikkelen. Zo kan worden gezien hoe de verschillende partijen scoren op variabelen die betrekking hebben op de variabelen die ten grondslag liggen aan de verschillende factoren. Deze combinatievariabelen zijn tamelijk simpel samengesteld: de onderliggende variabelen zijn bij elkaar opgeteld. Vervolgens is meestal een dichotomie hoog-laag ontwikkeld.

Het gaat om de volgende combinatievariabelen:

- Onvrede: redenen voor oprichting ‘onvrede over het gemeentelijk beleid in het algemeen’ en ‘onvrede over het functioneren van de lokale democratie’.
- Actie: redenen voor oprichting ‘het voeren van actie voor een concreet probleem/onderwerp’, ‘opkomen voor de belangen van een bepaald dorp of wijk’ en ‘opkomen voor de belangen van een specifieke groep burgers’.
- Ideologie: redenen voor oprichting ‘politieke overtuiging die bij andere politieke partijen onvoldoende aanbod kwam’ en ‘gemeenschappelijke levensovertuiging’.
- Idealisme: redenen voor oprichting ‘belangstelling voor lokale politiek’ en ‘bezorgdheid over het lot van de gemeente in het politieke krachtenspel’.
- Postmaterialisme: doelstellingen ‘het verbeteren van het milieu’, ‘ervoor zorgen dat alle burgers zich optimaal kunnen ontplooiën’ en ‘het opkomen voor de zwakkeren in de samenleving’.
- Belangen: doelstellingen ‘opkomen voor de belangen van een bepaald dorp of wijk’ en ‘opkomen voor een specifieke groep in de gemeente’.
- Kloof: doelstellingen ‘het dichten van de kloof tussen politiek en burger’, ‘het verbeteren van de inspraak van burgers’ en ‘verzet tegen een bepaald (gemeentelijk) plan’.

- Lokale nostalgie: doelstellingen ‘het verdedigen van de belangen van de gemeente tegenover provincie en rijk’, ‘het behouden van de identiteit van de eigen gemeente’ en ‘ervoor zorgen dat de gemeente goed bestuurd wordt’.

Met deze nieuwe variabelen zijn nieuwe interessante verbanden te leggen. Lokale partijen die met name vanwege onvrede zijn opgericht, maken significant minder deel uit van het college van burgemeester en wethouders (zie tabel 12).

Tabel 12. Deelname aan college naar reden van oprichting

Deelname aan b&w	Reden oprichting: onvrede			Reden oprichting: actie			Reden oprichting: ideologie			Reden oprichting: idealisme		
	hoog	laag	N	hoog	laag	n	hoog	laag	n	hoog	laag	n
Ja	42.0	59.9	217	51.0	51.6	213	47.6	55.0	214	54.2	49.3	214
Nee	58.0	40.1	203	49.0	48.4	202	52.4	45.0	203	45.8	50.7	201
Totaal	100.0	100.0	420	100.0	100.0	415	100.0	100.0	417	100.0	100.0	415

Vergelijkbare verbanden zijn te leggen met de vier doelstellingsvariabelen postmaterialisme, belangen, kloof en lokale nostalgie. Hier blijken ook verschillen tussen de partijen naar provincie, met name ten aanzien van de postmaterialistische doelstellingen (zie tabel 13). Bovendien blijken jongere lokale partijen ofwel postmaterialistischer dan wel meer gericht op het verkleinen van de kloof tussen burger en politiek (zie tabel 14).

Tabel 13. Doelstellingen van lokale partijen naar provincie

Provincie	Indeling op gecombineerde variabelen (doelstellingen)											
	Postmaterialisme			Belangen			Kloof			Lokale nostalgie		
	hoog	laag	n	hoog	laag	n	hoog	laag	n	hoog	laag	n
Groningen	14.3	85.7	7	71.4	28.6	7	28.6	71.4	7	42.9	57.1	7
Friesland	16.7	83.3	12	58.3	41.7	12	58.3	41.7	12	53.8	46.2	13
Drenthe	61.5	38.5	13	46.2	53.8	13	53.8	46.2	13	38.5	61.5	13
Overijssel	58.8	41.2	17	46.7	53.3	15	44.4	55.6	18	66.7	33.3	18
Gelderland	43.4	56.6	53	60.4	39.6	48	36.4	63.6	55	51.9	48.1	54
Utrecht	56.3	43.8	16	68.8	31.3	16	43.8	56.3	16	93.8	6.3	16
N-Holland	44.4	55.6	45	44.4	55.6	45	37.8	62.2	45	54.3	45.7	46
Z-Holland	45.5	54.5	44	55.6	44.4	45	56.8	43.2	44	52.3	47.7	44
Zeeland	66.7	33.3	9	66.7	33.3	9	44.4	55.6	9	66.7	33.3	9
N-Brabant	53.7	46.3	134	71.3	28.7	129	43.0	57.0	135	53.7	46.3	136
Limburg	62.2	37.8	74	52.8	47.2	72	35.5	64.5	76	62.7	37.3	75
Flevoland	75.0	25.0	4	66.7	33.3	3	100.0	0.0	4	50.0	50.0	4
Totaal	51.4	48.6	428	59.9	40.1	414	42.9	57.1	434	56.6	43.4	435

Tabel 14. Doelstellingen van lokale partijen naar jaar van oprichting

Jaar van oprichting	Postmaterialisme			Belangen			Kloof			Lokale nostalgie		
	hoog	laag	n	hoog	laag	n	hoog	laag	n	hoog	laag	n
tot 1960	37.5	62.5	32	62.5	37.5	32	24.2	75.8	33	66.7	33.3	33
1960 > 1970	43.2	56.8	37	64.7	35.3	34	38.9	61.1	36	81.1	18.9	37
1970 > 1980	48.5	51.5	99	59.6	40.4	94	33.7	66.3	98	51.5	48.5	99
1980 > 1990	54.5	45.5	99	57.3	42.7	96	36.6	63.4	101	53.0	47.0	100
vanaf 1990	55.1	44.9	159	59.6	40.4	156	57.1	42.9	163	54.0	46.0	163
Totaal	51.1	48.9	425	59.7	40.3	412	42.9	57.1	431	56.5	43.5	432

Hoezeer de reden van oprichting nog steeds bepalend is voor de belangrijkste politieke doelstellingen, blijkt indien we beide categorieën variabelen met elkaar verbinden (zie tabel 15). Partijen die met name vanwege ideologische overwegingen zijn opgericht, blijken momenteel meer dan andere postmaterialistische doelstellingen aan te hangen. Ideologie op gemeentelijk niveau is vanzelfsprekend ook meer postmaterialistisch dan 'materialistisch'. Partijen die in het bijzonder zijn opgericht om actie te voeren voor een bepaald onderwerp of probleem dan wel om op te komen voor bepaalde belangen in de gemeente, blijken nog steeds het opkomen voor belangen als belangrijkste doelstelling te zien. Partijen die specifiek uit onvrede (over het gemeentelijk beleid dan wel over de lokale democratie in het algemeen) zijn voortgekomen, zien nog steeds het dichten van de kloof tussen burger en politiek als hun belangrijkste doelstelling. En partijen ten slotte die met name uit (gemeentelijk) idealisme zijn opgericht, hangen nog steeds vooral de gemeente als (nostalgisch) ideaal aan.

7. De aard van lokale partijen

Het is dus niet mogelijk geweest om een typologie voor lokale partijen te ontwikkelen. Dit betekent ook dat we moeten accepteren dat het zoeken naar een dergelijke typologie geen recht doet aan het verschijnsel van de lokale partij. Lokale partijen laten zich niet eenvoudig indelen in heldere (door wetenschappers) bedachte schema's. Zij vertonen daarvoor onderling een te grote *overlap*. Anderszins brengt de analyse samenhang in de redenen voor oprichting van lokale partijen enerzijds en hun politieke doelstellingen anderzijds. Tabel 15 legt bovendien interessante verbanden bloot tussen beide. In dat opzicht is ook de gedachte verworpen dat lokale partijen allemaal op elkaar lijken.

Niettemin gaan we verder op zoek naar hetgeen lokale partijen verbindt. De casestudies in zes gemeenten leverden in dat verband interessant materiaal op. Ik noem enkele opvallende kenmerken van de zes onderzochte lokale partijen.

Bedreiging: lokale partijen vinden vaak hun oorsprong in een bedreiging voor de lokale gemeenschap van buitenaf, die blijkbaar onvoldoende door de 'echte' politiek wordt onderkend. Dit kan gaan om een kleiner issue, maar vaker is het toch een bredere angst voor het verdwijnen van het 'eigene'.

Tabel 15. *Belangrijkste doelstelling naar belangrijkste reden voor oprichting*

Doelstelling		Postmaterialisme			Belangen			Kloof			Lokale nostalgie		
		hoog	laag	n	hoog	laag	n	hoog	laag	n	hoog	laag	n
Oprichting: onvrede	hoog	56.1	43.9	187	57.1	42.9	189	57.9	42.1	190	57.1	42.9	189
	laag	46.6	53.4	223	62.1	37.9	224	29.5	70.5	224	53.7	46.3	227
Actie	hoog	49.2	50.8	195	91.9	8.1	198	48.2	51.8	195	55.1	44.9	196
	laag	52.4	47.6	212	30.4	69.6	217	36.7	63.3	215	55.1	44.9	216
Ideologie	hoog	56.7	43.3	203	63.0	37.0	208	44.6	55.4	204	53.7	46.3	205
	laag	45.6	54.4	206	56.1	43.9	205	40.4	59.6	208	56.9	43.1	209
Idealisme	hoog	51.1	48.9	188	61.6	38.4	190	47.1	52.9	189	62.8	37.2	191
	laag	50.7	49.3	219	58.4	41.6	221	38.0	62.0	221	48.4	51.6	221

In Langendijk ging het om de Vinex-locaties voor de regio Alkmaar; in Zeewolde om de niet te stoppen groei van het dorp, gekoppeld aan pretparkachtige plannen; in Meppel ging het oorspronkelijk om de laatst overgebleven gracht, later al evenzeer om een oude brug over een sluis en meer in het algemeen het ‘Meppel-gevoel’. In Rijswijk gaat het om de dreiging van Den Haag, lange tijd in de vorm van een stadsprovincie Haaglanden.

Hartstocht: politici van lokale partijen weten hartstocht op te roepen. Aldus wordt het ook waargenomen door de vertegenwoordigers van de landelijke partijen. Mensen kunnen met name door deze hartstocht en het enthousiasme van lokale partijen worden geraakt.⁹ Lokale partijen zijn daardoor ook meer zichtbaar in de lokale gemeenschap. Hun vertegenwoordigers laten zich op tal van lokale bijeenkomsten zien, terwijl de vertegenwoordigers van de landelijke partijen wellicht wat minder zichtbaar zijn.

Plaatselijke symbolen: de acties van lokale partijen concentreren zich vaak op plaatselijke, herkenbare symbolen. Hier gaat het om een boom, daar om een weiland. Terwijl landelijke partijen zich veel meer bedienen van ideologische symbolen die overigens in alle gemeenten gebruikt kunnen worden (nivellering, armoedebestrijding, economie, bedrijfsleven), zijn de symbolen van de lokale partijen alleen herkenbaar voor de mensen uit de eigen gemeenschap.

Concreet versus abstract, individu versus beleid: voor lokale partijen lijkt het veel belangrijker iedere individuele burger te helpen dan om een ‘beleid’ voor ‘categorieën’ burgers te ontwikkelen. Het woord ‘beleid’ lijkt nauwelijks voor te komen in het denken van lokale partijen. ‘Beleid’ is iets van landelijke partijen, ‘dienstbaarheid’ hoort bij de lokale partijen. Het gaat om het helpen van de medemens, van de buurvrouw, van dat ene ‘oude vrouwtje’. De gemeente moet zo functioneren dat er geen reden tot klagen (meer) is.

Ontbrekende maatschappijvisies: voorzover de maatschappij kan worden veranderd, moet zij vooral niet worden veranderd. Het zijn de landelijke partijen, die de maatschappij te veel willen veranderen. De gemeente moet vooral ‘goed’ functioneren. Voorzover er politieke visies doorklinken in het werk van lokale partijen, zijn ze vaak gericht op behoud van het bestaande. Soms zijn lokale partijen daarmee heel milieubewust, soms zijn ze vooral tegen marktwerking. Vaak zijn lokale partijen dan ook ‘tegen’.

A-politiek of zelfs anti-politiek: lokale partijen zetten zich gemakkelijk af tegen de landelijke politieke partijen. Daarbij wordt tegenover de burger nogal eens de houding aangenomen zelf niet ‘politiek’ te zijn. Voorzover vertegenwoordigers zelf een politieke visie hebben zal deze worden verhuld, omdat de partij anders niet meer in staat is om ‘alle’ burgers aan te spreken. Deze neutraliteit van lokale partijen legt hen in de regel geen windeieren. Compromissen binnen het gemeentehuis kunnen immers ook als ‘politiek’ worden afgedaan. De ‘tegen-stem’ kan blijven klinken.

Gebrek aan bestuurlijke vaardigheden: er zijn grote verschillen, maar het politieke handwerk binnen het gemeentehuis lijkt niet de grootste kracht van lokale partijen. Ontstaan als enthousiaste actiegroep, komt men na het besluit om als politieke partij verder te gaan, terecht in de wereld van de landelijke partijen. De wereld van onderhandelen, van het politieke spel. Daarin zijn de lokale partijen minder bedreven, zoals ook meermalen uit de *Trendstudie Binnenlandse Bestuur* is gebleken: landelijke partijen achten de kwaliteit van de raadsleden van lokale partijen matig tot slecht en binnen het gemeentehuis botsen de twee culturen. Het bedrijven van politiek buiten het gemeentehuis beheersen lokale partijen daarentegen als de besten. Veel landelijke partijen kunnen er een voorbeeld aan nemen.

Afzetten tegen de buitenwacht: lokale partijen belichamen het gemeenschapsgevoel of datgene wat vroeger een gemeenschapsgevoel is geweest. De wereld is groot en de behoefte aan nostalgie al evenzeer. Over migranten wordt negatiever gedacht dan door landelijke partijen. Afzetten tegen Den Haag gaat eenvoudig samen met afzetten tegen landelijke partijen, die immers mede voor Den Haag verantwoordelijk zijn en ook te weinig tijd hebben voor het eigene.

8. De toekomst van lokale partijen

Het is al met al veel te eenvoudig om louter negatief en spottend te doen over lokale partijen. Het zijn geen partijen die passen in het referentiekader van de gepolitiseerde lokale politiek, van programcolleges, van meerderheidscolleges, laat staan van linkse meerderheden en dergelijke. Het is tegelijkertijd de vraag of dat referentiekader nog houdbaar is in een tijd waarin lokale politici zich hard maken voor interactief bestuur, veel lokaal beleid in Den Haag wordt vormgegeven en politieke verschillen ook tussen landelijke partijen – zeker op lokaal niveau – steeds moeilijker zijn te onderkennen. In dat

verband zouden de politieke symbolen van de landelijke partijen wel eens meer verhullend kunnen werken in de lokale politiek dan de concrete, plaatselijke symbolen van de lokale partijen. Zijn lokale partijen niet gewoon de oude kiesverenigingen uit de negentiende eeuw in een nieuw jasje? En zouden kiesverenigingen, zeker binnen gemeenten, niet weer modern kunnen worden?

We nemen geen stelling in. We schrijven landelijke partijen niet af, net zomin als we een karikatuur willen schetsen van lokale partijen. Wel stellen we dat lokale partijen als fenomeen intrigerend zijn en als fenomeen zeggen ze wellicht meer over de lokale politiek en het lokale bestuur, en met name over de toekomst van beide, dan velen vermoeden. Ik licht deze stelling tot slot kort toe.

- Ontideologisering van de politiek: waar in de landelijke politiek zonder moeite een paarse coalitie nagenoeg twee kabinetperiodes kon uitzingen, is het duidelijk dat de ideologische verschillen op lokaal niveau heel klein zijn geworden. In dat klimaat passen lokale partijen wellicht beter dan landelijke partijen.
- Met de ontideologisering en de toegenomen betekenis van media is de politiek meer gepersonaliseerd. Ook dat kan in het voordeel werken van lokale partijen die lokaal op zijn minst meer herkenbaar zijn dan de lokale afdelingen van de landelijke partijen.
- Tegelijkertijd is het lokaal bestuur in tal van opzichten gecentraliseerd, mede omdat de gemeentegrenzen steeds minder belangrijk worden voor het referentiekader van burgers. Niet voor niets stemmen veel burgers bij de gemeenteraadsverkiezingen op grond van landelijke overwegingen. Zolang die trend dominant blijft, wordt het moeilijk voor lokale partijen om een grotere macht te worden op lokaal niveau.
- Maar schaalvergroting (ook naar het internationale niveau) gaat ook samen met schaalverkleining, niet meteen ten gunste van de schaal van de gemeente, maar wel van de schaal van de directe leefomgeving. Het zijn vooral de lokale partijen die zich voor die directe leefomgeving inzetten.
- Daarbij past een afnemende betekenis van de gemeenteraad binnen het lokale domein (verplaatsing van de politiek). Landelijke partijen lijken daarvan eerder het slachtoffer dan lokale partijen, aangezien de eersten zich soms wel erg opsluiten in de burcht van het gemeentehuis.

Aldus geven lokale partijen een doorkijkje in de lokale democratie. Tegelijkertijd bepalen de genoemde ontwikkelingen de toekomst van lokale partijen. Of zullen lokale partijen die toekomst zelf bepalen?

noten

¹ K.L.L.M. Dittrich, *Partijpolitieke verhoudingen in Nederlandse gemeenten. Een analyse van gemeenteraadsverkiezingen 1962-1974*, Leiden, 1978 en W. Kuiper, W., *Lokaal en landelijk in Limburg. Veranderingen in de Limburgse lokale politiek*, Maastricht, 1994.

² Zie onder anderen J. Custers, *Macht en meerderheid. Lokale politiek in Sint-Geertruid tussen 1900 en 1991*, Sint Geertruid, 1991.

³ R. Audenaerde en R. Koole, 'Lokale partijen kiezen massaal positie in het midden', in: *Binnenlands Bestuur*, 15 april 1994, 26-31.

⁴ W. Derksen en K. Kas, 'Lokale partijen hebben veel gemeen', in: *Binnenlands Bestuur*, 6 december 1996, 20-23.

⁵ K. Kas, Lokale partijen: een onderzoek naar de diversiteit van lokale partijen in Nederland. Niet-gepubliceerde doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1996.

⁶ De lage respons is gedeeltelijk verklaarbaar omdat de vragenlijst eerder op partijen was gericht dan op personen. Het kan dus zijn dat veel partijen zich door één raadslid in het onderzoek hebben laten vertegenwoordigen. Inderdaad is de respons in termen van partijen veel hoger dan de respons in termen van personen.

⁷ Het derde deelonderzoek biedt daarbij zowel informatie over raadsleden van lokale partijen als over lokale partijen zelf. In het laatste geval is gebruikgemaakt van de gemiddelde resultaten van de respondenten van eenzelfde partij.

⁸ Derksen en Kas, *op.cit.*

⁹ Het verschil in opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen en bij de Tweede-Kamerverkiezingen in 1998 correleerde significant met het stempercentage van de lokale partijen: naarmate er meer stemmen worden uitgebracht op lokale partijen is de lokale opkomst (relatief) hoger dan de opkomst voor de Tweede-Kamerverkiezingen.